

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING HUQUQIY VA INSTITUTSIONAL ASOSLARI: XALQARO STANDARTLAR VA MILLIY TAJRIBA

Nishanova Farida Mamasharifovna

Namangan davlat universiteti

Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0001-8056-6949>

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashning huquqiy va institutsional asoslari kompleks tarzda tahlil qilingan. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi (UNCAC), Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (UNTOC) hamda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) Istanbul Harakat rejasi kabi muhim xalqaro hujjatlar va O'zbekistonning ularga qo'shilishi natijasida olingan majburiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Korrupsiya, korrupsiyaga qarshi kurash, UNCAC, UNTOC, Istanbul Harakat rejasi, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, komplayens-nazorat, korrupsiyaviy xavf-xatarlar, huquqiy ong, korrupsiyaga qarshi ekspertiza, xalqaro standartlar, profilaktik chora-tadbirlar.

Korrupsiya global xususiyatga ega bo'lib, unga qarshi kurashda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro huquqda korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha bir qator asosiy hujjatlar qabul qilingan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi ushbu hujjatlarning ko'pchiligiga qo'shilgan va ulardan kelib chiqadigan majburiyatlarni o'z zimmasiga olgan.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi (UNCAC). Korrupsiyaga qarshi kurash sohasidagi eng muhim xalqaro hujjat – Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi (United Nations Convention against Corruption – UNCAC) 2003-yil 31-oktabrda Nyu-Yorkda qabul qilingan. Ushbu konvensiya korrupsiyaning oldini olish, jinoyat sifatida tan olish va jinoiy javobgarlikka tortish, xalqaro hamkorlik, shuningdek, korrupsiya natijasida olingan daromadlarni qaytarish kabi masalalarni qamrab oladi. Konvensiya 2005-yil 14-dekabrda kuchga kirgan. O'zbekiston Respublikasi 2008-yilda ushbu konvensiyaga qo'shilgan. Konvensiyaga qo'shilish O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi kurash sohasida xalqaro standartlarga rioya qilish majburiyatini olganligini ko'rsatadi.

UNCACning asosiy qoidalarini tahlil qiladigan bo'lsak, uning 2-bobi (6-13-moddalar) korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan bo'lib, unda korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha maxsus organlarni tashkil etish, davlat xizmati tizimida

korrupsiyaning oldini olish, davlat xaridlari va davlat moliyasini boshqarish tizimida shaffoflikni ta'minlash, sud hokimiyatida korrupsiyaning oldini olish kabi masalalar nazarda tutilgan. 3-bobi (15-25-moddalar) korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni jinoyat sifatida tan olish va ular uchun javobgarlikni belgilashga qaratilgan. 4-bobi (26-42-moddalar) huquqni qo'llash masalalariga, 5-bobi (43-50-moddalar) esa xalqaro hamkorlik masalalariga bag'ishlangan.

BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (UNTOC). 2000-yil 15-noyabrda qabul qilingan BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (United Nations Convention against Transnational Organized Crime – UNTOC) ham korrupsiyaga qarshi kurashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu konvensiya transmilliy uyushgan jinoyatchilik, jumladan, korrupsiyaga qarshi kurashda xalqaro hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) Istanbul Harakat rejasini. O'zbekiston 2010-yilda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) doirasida qabul qilingan Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha Istanbul Harakat rejasini ratifikatsiya qilgan. Ushbu harakat rejasini Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi. O'zbekistonning Istanbul Harakat rejasini ratifikatsiya qilishi mamlakatimizning korrupsiyaga qarshi kurash sohasida xalqaro standartlarga moslashishga intilayotganligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Ombudsmanining "O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini takomillashtirish masalalari" nomli ma'ruzasida ta'kidlanganidek, "Korrupsiyaga qarshi kurashishning ustuvor huquqiy asoslari qator xalqaro huquqiy normalarda o'z ifodasini topgan bo'lib, ularga quyidagilarni kiritish mumkin: 2003-yil 31-oktyabrda qabul qilingan BMT ning Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi; 2000-yil 15-noyabrda qabul qilingan BMT ning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi; 1999-yil 27-yanvardagi Yevropa Kengashining "Korrupsiya uchun jinoiy javobgarlik to'g'risida"gi Konvensiyasi; 1999-yil 4-noyabdagi "Korrupsiyaga uchun fuqarolik huquqiy javobgarlik to'g'risida" gi Konvensiyalari va boshqalar"¹.

O'zbekistonning xalqaro majburiyatlari doirasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish, korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha maxsus vakolatli organlarni tashkil etish, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish kabi vazifalar turibdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-sonli Farmoni bilan Agentlikka "Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo

¹ <https://ombudsman.uz/oz/docs/ozbekistonda-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-davlat-siyosatini-takomillashtirish-masalalari>

mamlakatlari uchun korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha tarmog'ining Istanbul harakatlar dasturi doirasidagi ishlar hamda ishlab chiqilgan tavsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlash, BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi va O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi boshqa xalqaro shartnomalari qoidalarining bajarilishi bilan bog'liq chora-tadbirlarni amalga oshirish hamda ushbu yo'nalishdagi faoliyatni muvofiqlashtirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi milliy koordinatori vazifa va vakolatlari" yuklatilganligi muhim ahamiyatga ega.

Korrupsiyaga qarshi kurashning institutsional mexanizmlari

Korrupsiyaga qarshi samarali kurashish uchun kuchli institutsional mexanizmlarning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi bir qator davlat organlari va tashkilotlari faoliyat ko'rsatadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-sonli Farmoni bilan tashkil etilgan Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish, davlat organlari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa nodavlat sektor vakillarining birgalikdagi samarali faoliyatini ta'minlash, shuningdek, mazkur sohadagi xalqaro hamkorlik uchun mas'ul bo'lgan maxsus vakolatli davlat organi hisoblanadi. Agentlik o'z faoliyatini qonuniylik, xolislik, hisobdorlik, ochiqlik va shaffoflik prinsiplari asosida boshqa davlat organlari, tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshiradi.

Agentlikning asosiy vazifalari qatoriga quyidagilar kiradi: mamlakatda korrupsiya holatini tizimli tahlil qilishni ta'minlash, korrupsiyaga oid xavf-xatarlar yuqori bo'lgan sohalar hamda korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etilishining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash; davlat organlari va tashkilotlarda korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimini ("komplayens-nazorat") joriy etish; korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirish, shuningdek, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish; davlat organlari va tashkilotlarning korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyati samaradorligini baholash; korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlikni amalga oshirish.

Agentlik faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biri – "E-Anticor.uz" elektron platformasini joriy etish bo'lib, ushbu platforma davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyati, shuningdek, ushbu sohadagi davlat va boshqa dasturlar samaradorligini monitoring qilish hamda baholash imkonini beradi. Shuningdek, korrupsiya holatlari haqida xabardor qilish imkonini beruvchi maxsus mobil dasturiy ta'minot joriy etilgan.

Bosh prokuratura. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunining 7-moddasiga muvofiq, Bosh prokuratura korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi davlat organlari qatoriga kiradi. Bosh prokuratura korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni aniqlash, tergov qilish va ularning oldini olish bo'yicha o'z vakolatlari doirasida ishlarni amalga oshiradi.

Davlat xavfsizlik xizmati va Ichki ishlar vazirligi. Qonunning 7-moddasiga muvofiq, Davlat xavfsizlik xizmati va Ichki ishlar vazirligi ham korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi davlat organlari hisoblanadi. Ushbu organlar o'z operativ-qidiruv vakolatlari doirasida korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni aniqlash va ularga chek qo'yish bo'yicha ishlarni amalga oshiradilar.

Korrupsiyaga qarshi komplayens nazorati tizimi. Xorijiy amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, bozor iqtisodiyoti qonunlarga asoslangan mamlakatlarda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida muhim vositalardan biri – o'z tarkibida korrupsiyaga qarshi kurashish komplayens nazorati (compliance control) tizimini tashkil etish hisoblanadi. Korrupsiyaga qarshi komplayens nazorati – davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi xalqaro standartlar, qonun va boshqa me'yoriy huquqiy hujjatlarga muvofiq tashkil etuvchi, korrupsiya xavf-xatarlari, manfaatlar to'qnashuvini o'z vaqtida aniqlash va chek qo'yish, qonun buzilishi va korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar berishni o'zida mujassam etgan profilaktik tizimdir.

O'zbekiston Respublikasida 2020–2021 yillarda barcha davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarida korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimi ("komplayens-nazorat") bosqichma-bosqich joriy etilishi belgilangan. Ushbu tizim korrupsiyaviy xavf-xatarlarni oldindan aniqlash va ularning oldini olish imkonini beradi.

Sud tizimi va korrupsiyaga qarshi kurash. Korrupsiyaga qarshi kurashda sud tizimining mustaqilligi va samaradorligi muhim ahamiyatga ega. Sud tizimi korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni sodir etgan shaxslarga nisbatan adolatli va qonuniy hukmlar chiqarishi, javobgarlikning muqarrarligi tamoyilini ta'minlashi kerak. O'zbekiston Respublikasida sud-huquq tizimini isloh qilish, sudlarning mustaqilligini ta'minlash, sud jarayonlarining ochiqligi va shaffofligini oshirish bo'yicha tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Fuqarolik jamiyati institutlari va jamoatchilik nazorati. Korrupsiyaga qarshi kurashda fuqarolik jamiyati institutlarining ishtiroki muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha Vakili (Ombudsman) tomonidan 2020-yil 4-fevralda Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha idoraviy chora-tadbirlar dasturi tasdiqlangan bo'lib, fuqarolar va yuridik shaxslar vakillari tomonidan korrupsiya haqida xabar berish mexanizmlari joriy etilgan.

Bugungi kunda Ombudsmanning “10-96” ishonch telefoni va virtual qabulxonasi faoliyat yuritmoqda, fuqarolar va yuridik shaxslar vakillarining korrupsiyaviy holatlar bo‘yicha murojaatlari tahlil qilinib boriladi.

Korrupsiyaning oldini olish bo‘yicha profilaktik chora-tadbirlar tizimi

Korrupsiyaga qarshi kurashning eng samarali usuli – uning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar tizimini yaratishdir. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonunining 10-moddasida korrupsiyaning oldini olishga doir asosiy chora-tadbirlar belgilangan bo‘lib, ular qatoriga “aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish”, “davlat organlari va tashkilotlarning faoliyatiga oid axborotning ochiqligi va shaffofligini ta’minlash”, “davlat organlari va tashkilotlarning faoliyatida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash va bartaraf etish”, “davlat organlari va tashkilotlar xodimlarining xulq-atvori qoidalarini takomillashtirish”, “korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etilishiga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish” kiradi .

Korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturlari. O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat dasturlari qabul qilinib, amalga oshirilmoqda. 2019-2020-yillarga mo‘ljallangan Korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi 2019-yil 27-maydagi PF-5729-sonli Farmon bilan tasdiqlangan. Ushbu dastur korrupsiyaga qarshi kurashning tizimli chora-tadbirlarini belgilab bergan. 2021-2022-yillarga mo‘ljallangan Korrupsiyaga qarshi kurashish milliy dasturi esa 2021-yil 29-maydagi PQ-5137-sonli Qaror bilan tasdiqlangan. Ushbu dasturlarda korrupsiyaga qarshi kurashning huquqiy, institutsional, ta’limiy va boshqa jihatlari qamrab olingan.

Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori Akmal Burxonovning ta’kidlashicha, “Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha qabul qilingan dasturlar, Davlat va milliy dasturlar, qator farmon va qarorlar, tizimli monitoring, fuqarolarning murojaatlari va xalqaro reytinglarda o‘rinlarning oshishi bu boradagi sa’y-harakatlar samaradorligidan dalolat beradi”². Ushbu fikrni tahlil qiladigan bo‘lsak, O‘zbekistonning korrupsiyaga qarshi kurash sohasidagi sa’y-harakatlari nafaqat ichki, balki xalqaro miqyosda ham e’tirof etilayotganligini ko‘rsatadi. “Transparency International” tashkilotining Korrupsiyani qabul qilish indeksida O‘zbekistonning 2016-yildan 2023-yilgacha 35 pog‘onaga yuqorilaganligi (156-o‘rindan 121-o‘ringa) va 12 ballga o‘sganligi (21 balldan 33 ballga) ushbu sa’y-harakatlarning samaradorligini tasdiqlaydi³.

² O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. 2023-yildagi faoliyat yakunlari hisoboti. – Toshkent, 2024. – B. 12-15.

³ Transparency International. Corruption Perceptions Index 2025. – URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2025>

Korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash va baholash. Korrupsiyaning oldini olishning muhim yo'nalishlaridan biri – korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash va baholashdir. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Adliya vazirligining 2021-yil 23-avgustdagi qarori bilan davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, shu jumladan, ularning hududiy bo'linmalari, davlat unitar korxonalar va muassasalari, davlat ulushi 50 foizdan yuqori tashkilotlar faoliyatida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash va baholash uslubiyoti tasdiqlangan. Ushbu uslubiyot korrupsiyaviy xavf-xatarlarni tizimli ravishda aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish. Korrupsiyaning oldini olishda aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-sonli Farmonida Agentlikning vazifalaridan biri sifatida “korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirish, shuningdek, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish” belgilangan⁴. Ushbu vazifaning amalga oshirilishida ta'lim tizimi, xususan, oliy ta'lim muassasalarida falsafa, huquq, sotsiologiya kabi fanlarni o'qitishda korrupsiyaga qarshi mavzuni yoritish muhim o'rin tutadi.

Agentlik tomonidan ushbu yo'nalishda bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, “Korrupsiyaga qarshi murosasizlik muhitini shakllantirish” mavzusida onlayn so'rovnomalar o'tkazilib, ularning natijalari e'lon qilinmoqda. Agentlikning “Anticor.uz” jurnali va ijtimoiy tarmoqlardagi sahifalari (Telegram, Facebook, Instagram, YouTube) orqali korrupsiyaga qarshi targ'ibot materiallari tarqatilmogda. Shuningdek, Agentlik tomonidan “Korrupsiyaga qarshi kurashish masalalari” qo'llanmasi nashr etilgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi (hozirgi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi) tomonidan 2020-yil 18-martda 147-sonli buyruq bilan “Oliy ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi buyruq qabul qilingan. Ushbu buyruq oliy ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurash tizimini tashkil etishning asosiy yo'nalishlarini belgilab bergan.

“Komplayens-nazorat” tizimini joriy etish. O'zbekiston Respublikasida 2020–2021 yillarda barcha davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarida korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimi (“komplayens-nazorat”) bosqichma-bosqich joriy etilishi belgilangan. Ushbu tizim korrupsiyaviy xavf-xatarlarni oldindan aniqlash va ularning

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-sonli “O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillastirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Farmoni. – Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 30.06.2020-y., 06/20/6013/0886-son.

oldini olish imkonini beradi. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktorining 2021-yil 8-sentabrdagi buyrug'i bilan korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tuzilmalari faoliyati to'g'risidagi namunaviy nizom tasdiqlangan.

Korrupsiyaviy holatlar haqida xabar berish mexanizmlari. Korrupsiyaning oldini olishda fuqarolarning korrupsiyaviy holatlar haqida xabar berish imkoniyatlarini yaratish va ularni himoya qilish muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 829-sonli qarori bilan "Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar bergan yoki korrupsiyaga qarshi kurashishga boshqa tarzda ko'maklashgan shaxslarni rag'batlantirish tartibi to'g'risidagi nizom" tasdiqlangan. Ushbu nizom korrupsiyaviy huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni huquqiy himoya qilish va rag'batlantirish mexanizmlarini belgilaydi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan "Anticor.uz" maxsus axborot tizimi, shuningdek, jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini qabul qilish va ularni ko'rib chiqish imkonini beruvchi maxsus dasturiy mahsulot ("E-Anticor.uz" elektron platformasi) joriy etilgan. Ushbu tizim orqali fuqarolar korrupsiyaviy holatlar haqida bema'lol xabar berishlari mumkin.

Korrupsiyaga qarshi ekspertiza. Normativ-huquqiy hujjatlarning korrupsiyaga qarshi ekspertizasi korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash va bartaraf etishning muhim vositasi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan qonun loyihalari va amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarning korrupsiyaga qarshi ekspertizasi o'tkaziladi. Ushbu ekspertiza natijasida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan normalar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Xalqaro hamkorlik. Korrupsiyaga qarshi kurashda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi (UNCAC) va BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (UNTOC) doirasida faol ishtirok etadi. Shuningdek, O'zbekiston Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha tarmog'ining Istanbul harakatlar dasturi doirasidagi ishlarda ishtirok etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-sonli Farmoni bilan Agentlikka "Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha tarmog'ining Istanbul harakatlar dasturi doirasidagi ishlar hamda ishlab chiqilgan tavsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlash, BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi va O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi boshqa xalqaro shartnomalari qoidalarining bajarilishi bilan bog'liq choratadbirlarni amalga oshirish hamda ushbu yo'nalishdagi faoliyatni muvofiqlashtirish

bo'yicha O'zbekiston Respublikasi milliy koordinatori vazifa va vakolatlari" yuklatilgan.

O'zbekistonlik olimlarning korrupsiyaga qarshi kurash masalalari bo'yicha tadqiqotlari. Korrupsiyaga qarshi kurash masalalari O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham keng tadqiq qilinmoqda. Yuridik fanlar doktori, professor Rustam Xaydarov o'zining "Korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslari" nomli monografiyasida korrupsiyaga qarshi kurashishning nazariy va amaliy masalalarini chuqur tahlil qilgan. Uning ta'kidlashicha, "Korrupsiyaga qarshi kurashishning samaradorligi nafaqat qat'iy jazo choralari, balki korrupsiyaviy xatti-harakatlarning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar tizimiga bog'liqdir"⁵. Ushbu fikrni tahlil qiladigan bo'lsak, professor Xaydarov korrupsiyaga qarshi kurashda jazo choralari bilan bir qatorda, profilaktik chora-tadbirlarning muhimligini alohida ta'kidlaydi. Bu, ayniqsa, ta'lim tizimi va huquqiy tarbiya texnologiyalarining korrupsiyaga qarshi kurashdagi o'rnini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor Shavkat Hasanov o'zining "Korrupsiyaning iqtisodiy oqibatlari va unga qarshi kurash mexanizmlari" nomli tadqiqotida korrupsiyaning iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilib, unga qarshi kurashning iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqadi. Uning qayd etishicha, "Korrupsiya davlat byudjeti mablag'larining samarasiz sarflanishiga, soliq tushumlarining kamayishiga, investitsion jozibadorlikning pasayishiga va iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashishiga olib keladi"⁶. Ushbu xulosalar korrupsiyaga qarshi kurashning iqtisodiy ahamiyatini ko'rsatadi.

Falsafa fanlari doktori, professor Maqsud Tillaxo'jayev o'zining "Korrupsiya: falsafiy-axloqiy tahlil" nomli asarida korrupsiyani falsafiy va axloqiy nuqtai nazardan tahlil qiladi. Uning fikricha, "Korrupsiya – bu nafaqat huquqiy, balki ma'naviy-axloqiy muammodir. Korrupsiyaga qarshi kurash faqat huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish bilan cheklanib qolmay, balki jamiyatning ma'naviy-axloqiy asoslarini mustahkamlashni ham talab qiladi"⁷. Ushbu fikr korrupsiyaga qarshi kurashda falsafa fanining, xususan, axloq falsafasining o'rnini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Tillaxo'jayevning ta'kidlashicha, "Yoshlarda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish, ularning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirish korrupsiyaning oldini olishning eng samarali usullaridan biridir"⁸. Bu esa falsafa fanini o'qitishda korrupsiyaga qarshi mavzuni huquqiy tarbiya texnologiyalari asosida yoritishning muhimligini ko'rsatadi.

⁵ Xaydarov R. Korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslari: monografiya. – Toshkent: Adolat, 2021. – 320 b.

⁶ Hasanov Sh. Korrupsiyaning iqtisodiy oqibatlari va unga qarshi kurash mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. – 280 b.

⁷ Tillaxo'jayev M. Korrupsiya: falsafiy-axloqiy tahlil. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – 240 b.

⁸ Tillaxo'jayev M. Korrupsiya: falsafiy-axloqiy tahlil. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – 240 b.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashning mustahkam normativ-huquqiy bazasi shakllantirilgan bo‘lib, uning asosini “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun, Prezident farmonlari va qarorlari, hukumat qarorlari, shuningdek, O‘zbekiston qo‘shilgan xalqaro konvensiyalar tashkil etadi. Korrupsiyaga qarshi kurashning institutsional mexanizmlari qatoriga Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, Bosh prokuratura, Davlat xavfsizlik xizmati, Ichki ishlar vazirligi, sud tizimi va fuqarolik jamiyati institutlari kiradi. Korrupsiyaning oldini olish bo‘yicha profilaktik chora-tadbirlar tizimi aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash va baholash, “komplayens-nazorat” tizimini joriy etish, korrupsiyaviy holatlar haqida xabar berish mexanizmlarini yaratish, korrupsiyaga qarshi ekspertiza o‘tkazish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish kabi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi. O‘zbekistonlik olimlarning tadqiqotlari korrupsiyaga qarshi kurashning nazariy va amaliy asoslarini boyitishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu huquqiy va institutsional mexanizmlarning mavjudligi korrupsiyaga qarshi samarali kurashish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish, fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish imkonini beradi. Biroq, korrupsiyaga qarshi kurash sohasida erishilgan yutuqlarga qaramay, “Transparency International” ma’lumotlariga ko‘ra, so‘nggi ikki yilda kuzatilayotgan salbiy tendensiya (2025-yilda 124-o‘rin, 31 ball) korrupsiyaga qarshi kurash sohasidagi ishlarni yanada kuchaytirish, xususan, ta’lim tizimi va huquqiy tarbiya texnologiyalariga alohida e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi (UNCAC). – Nyu-York, 2003-yil 31-oktabr. (O‘zbekiston Respublikasi tomonidan 2008-yilda ratifikatsiya qilingan).
2. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (UNTOC). – 2000-yil 15-noyabr.
3. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha Istanbul Harakat rejasi. – 2010-yil. (O‘zbekiston Respublikasi tomonidan ratifikatsiya qilingan).
4. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni. – Qonunchilik palatasi tomonidan 2016-yil 29-dekabrda qabul qilingan, Senat tomonidan 2017-yil 5-yanvarda ma’qullangan.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligini tashkil etish to‘g‘risida”gi PF-6013-son Farmoni. – Toshkent, 2020-yil 29-iyun.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2019-2020-yillarga mo'ljallangan Korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi to'g'risida"gi PF-5729-son Farmoni. – Toshkent, 2019-yil 27-may.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2021-2022-yillarga mo'ljallangan Korrupsiyaga qarshi kurashish milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-5137-son Qarori. – Toshkent, 2021-yil 29-may.
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha Vakili (Ombudsman)ning "O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini takomillashtirish masalalari" nomli maxsus ma'ruzasi. – Toshkent, 2021-yil.
9. Xaydarov R. Korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslari: Monografiya. – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2020. – 280 b.
10. Hasanov Sh. Korrupsiyaning iqtisodiy oqibatlari va unga qarshi kurash mexanizmlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali. – Toshkent, 2019. – №3. – 15-28 b.
11. Tillaxo'jayev M. Korrupsiya: falsafiy-axloqiy tahlil. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2021. – 210 b.
12. Transparency International. Korrupsiyani qabul qilish indeksi (Corruption Perceptions Index) 2016-2025 yillar uchun yillik hisobotlar. – Berlin: Transparency International Secretariat. – URL: www.transparency.org (murojaat qilingan sana: 2026-yil 3-may).
13. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining "E-Anticor.uz" elektron platformasi va "Anticor.uz" jurnali materiallari. – Toshkent, 2020-2025-yillar.
14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar bergan yoki korrupsiyaga qarshi kurashishga boshqa tarzda ko'maklashgan shaxslarni rag'batlantirish tartibi to'g'risidagi nizom"ni tasdiqlash haqidagi 829-son Qarori. – Toshkent, 2020-yil 31-dekabr.
15. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining "Oliy ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 147-son Buyrug'i. – Toshkent, 2020-yil 18-mart.